

SVENSK EKOLOGISK MODERNISERING OCH OMSTÄLLNINGEN TILL ETT FOSSILFRITT SAMHÄLLE

SOFIA AXELSSON, ERIK ELWING OCH SIMON MATTI

Sammanfattning

Omställningen till ett fossilfritt samhälle kräver att Sverige minskar sina klimatutsläpp i enlighet med det långsiktiga klimatmålet antaget av riksdagen om att Sverige senast år 2045 inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären. En nyckelfråga för att minska klimatutsläppen i den takt som krävs är acceptans – både för vem som bär ansvar för att minska utsläppen och för de åtgärder som syftar till att minska utsläppen. Detta kapitel tar avstamp i en tidigare studie från 2022 om ekologisk modernisering av den svenska elproduktionen och riktar, i likhet med tidigare, sitt teoretiska fokus mot ekologisk modernisering som idé. Med hjälp av färsk indikatorer undersöks vilka som kan definieras som ekologiska modernister i Sverige 2023. Dessutom tittar vi närmare på vilket ansvar denna grupp anser att olika aktörer bör ha för att minska påverkan på klimatet samt vad denna grupp kan tänka sig att avstå ifrån i syfte att minska klimatutsläppen.

I mars 2024 fick regeringens klimatpolitik svidande kritik av Klimatpolitiska rådet i samband med överlämningen av rådets årliga rapport till regeringen.¹ Rapporten, som utvärderar klimatarbetet, utsläppsutvecklingen och regeringens strategi för att uppnå de klimatpolitiska målen, kom till den samlade bedömningen att regeringens klimatpolitiska handlingsplan är otillräcklig. Handlingsplanen, menar rådet, ”leder inte i riktning mot att Sveriges klimatmål och EU-åtaganden till 2030 uppnås” (Klimatpolitiska rådet, 2024:6). Tvärtom: efter flera år av utsläppsminskningar förväntas Sveriges utsläpp i stället öka under de kommande åren.

I ljuset av den klimatomställning som Sverige står inför, inklusive de många och långsiktiga klimatmål som Sverige på såväl nationell nivå som på EU-nivå förbundit sig till, är allmän acceptans för mer långgående utsläppsminskningar en nyckelfråga. Detta kapitel tar avstamp i tidigare svenska studier om ekologisk modernisering (se exempelvis Harring, 2016; Axelsson, Martinsson & Rönnerstrand, 2023); en teoribildning som kombinerar synen på miljöproblematiken som antropogen med en tro på att tillväxt och teknologiska innovationer kan lösa många av dagens klimat- och miljöproblem. Med hjälp av nya indikatorer undersöker vi vilka som kan definieras ekologiska modernister i Sverige idag. Med de ekologiska modernis-

terna i särskilt fokus, tittar vi närmare på vilka aktörer svenskarna anser bär störst ansvar för att minska klimatutsläppen. Vidare undersöker vi vad svenskarna såväl som gruppen ekologiska modernister själva kan tänka sig att avstå ifrån i syfte att minska klimatutsläppen.

Ekologisk modernisering

Även om ekologisk modernisering som begrepp först blev omskrivet under 1980-talet (Jänicke, 1985) återfinns dess bakomliggande idéer redan under 1960-talet som drivkrafter bakom utvecklingen av den moderna svenska miljöpolitiken. Den bärande idén inom ekologisk modernisering är att, till skillnad från de antaganden som fördes fram inom både den framväxande miljörörelsen och den gröna politiska teorin under samma tid, ett effektivt miljöskydd inte står i motsats till en fortsatt tillväxt och ökad konkurrenskraft. Snarare framhålls i den ekomoderna diskursen att miljöskydd och tillväxt är ömsesidigt förstärkande; ökade satsningar på infrastrukturell och industriell omställning kommer inte bara att rädda miljön, men också borga för nya arbetstillfällen och öppna nya exportmarknader. Denna tanke om att alla kan vinna på ett förstärkt miljöskydd var en bärande faktor bakom de tidiga svenska miljöreformerna som påbörjades under andra halvan av 1960-talet; såväl införandet av 1969 års Miljöskyddslag som grundandet av det Svenska Miljöinstitutet IVL var ett tydligt resultat av samverkan mellan stat och industri, präglad av synen på en förstärkt miljöpolitik som en drivkraft för modernisering, teknikutveckling och expansion av svensk industri, snarare än som en tillväxthämmande kraft. Detta synsätt innebar också att utveckling av ny teknik och nya produktionsmetoder stod i centrum för miljöskyddet; genom att modernisera industrins processer och dessutom utveckla helt ny teknik kunde den negativa miljöpåverkan tydligt minska samtidigt som svenska företag kunde dra nytta av de konkurrensfördelar som moderniseringen av industrin förde med sig.

En framträdande tanke inom den ekologiska moderniseringen är att marknadskrafterna, på basis av ett ”upplyst egenintresse” kan (och kommer att) kombinera miljöskydd med tillväxt. Eftersom ett mer effektivt nyttjande av naturens resurser, genom exempelvis utvecklingen av ny teknik, nya produkter och processer, ökar industrins produktivitet samtidigt som det minskar resursuttaget och utsläppen, är, menar förespråkare för ekologisk modernisering, fortsatt tillväxt och minskad miljöpåverkan inte oförenliga storheter. Ekonomi och miljö kan därmed gå hand i hand. Men som med de flesta samhällsvetenskapliga begrepp råder det också delade meningar om vad mer som omfattas av ekologisk modernisering. Är det, exempelvis, ett begrepp som endast omfattar teknisk-industriella processer av typen ovan, eller ett bredare koncept som involverar fler samhälleliga aspekter; är moderniseringen i sig något som främst tillkommer genom politiska beslut eller genom marknadens försorg; hur ser relationen ut mellan ekologisk modernisering och den samtida idén om hållbar utveckling (som också håller att miljömässig

och ekonomisk hållbarhet kan och bör uppnås parallellt)? Enligt vissa reflekterar ekologisk modernisering och hållbar utveckling samma trossystem i det att den idé om hållbarhet som presenterades i Brundtlandkommissionens rapport *Our Common Future* (WCED, 1987) egentligen uttrycker en slags hegemonisk moderniseringsdiskurs (Hajer, 1995; Weale, 1992). Andra hävdar att diskurserna, trots att de innehåller många överlappande föreställningar (Carter [2001:195] beskriver dem till exempel som ”halvsyster”), inte är identiska utan skiljer sig åt i ett antal viktiga avseenden (Dryzek, 2005).

I den svenska miljöpolitiken som växer fram efter Riokonferensen och antagandet av Agenda 21, tycks det förra vara närmare sanningen. Moderniseringstanken framträder tydligt som ett övergripande paraply för hur Sveriges nya politik för ekologisk hållbarhet formuleras. Betoningen av miljöskyddets nytta snarare än kostnader och miljöfrågornas integrering i ett bredare välfärdsbygge som en motor för jobb och tillväxt, blir allt tydligare i den miljöpolitiska inriktning som slås fast genom en rad propositioner och skrivelser i kölvattnet av Rio (exempelvis Skr, 1994/95:120; Prop, 1995/96:150; Skr, 1997/98:13, se också Matti, 2009). Denna övergripande sammankoppling av tillväxt och miljöskydd som ömsesidigt förstärkande syns även tydligt i dagens miljöpolitiska retorik såväl som praktik, inte minst genom regeringen Kristerssons sammanslagning av dessa frågor under det år 2022 nyinrättade Klimat- och näringslivsdepartementet.

Frågan om ekologisk modernisering har varit föremål för studier baserade på data från den nationella SOM-undersökningen. Harring (2016) studerar exempelvis begreppet från ett ideologiskt perspektiv i ett SOM-kapitel som använder ett batteri av frågor som syftar till att ringa in just ekologisk modernisering som begrepp. Harring finner bland annat att över 80 procent av de som placerar sig till vänster anser att det är helt eller delvis felaktigt att vetenskapen kommer lösa dagens miljöproblem utan att vi behöver förändra vår livsstil. Intressant nog delas den uppfattningen även av en majoritet av de som placerar sig till höger. En majoritet till höger tycker också att påståendet att ekonomisk tillväxt är negativt för miljön är felaktigt, vilket inte delas av de till vänster i alls lika stor utsträckning.

Även Axelsson, Martinsson och Rönnerstrand (2023) undersöker begreppet ekologisk modernisering i ett SOM-kapitel om svenskarnas inställning till olika energikällor. De operationaliserar begreppet ekologisk modernisering genom att rikta blicken mot den grupp av svenskar som är mycket intresserade av miljöfrågor och samtidigt anser att ny teknik är lösningen på många av dagens miljöproblem. Deras analyser finner störst stöd för satsningar på land- och havsbaserad vindkraft bland gruppen miljöintresserade teknikoptimister samt gruppen miljöintresserade teknikpessimister. Störst stöd för kärnkraft finns däremot hos gruppen ointresserade teknikoptimister, inte bland de intresserade optimisterna. Studien visar att det finns grupper med olika ingångsvärden när det gäller miljö och teknik, vilket kan komma att spela en viktig roll när politikerna ska fatta långtgående beslut om satsningar på ny teknik som ska möjliggöra den nödvändiga elektrifieringen av det

svenska samhället. Denna slutsats tar vi fasta på i återstoden av kapitlet, där vi gör en lite spetsigare operationalisering av de individer som kan antas vara anhängare av teorin om ekologisk modernisering.

Vem är ekologisk modernist?

Från den nationella SOM-undersökningen 2023 har vi tillgång till tre indikatorer som kan kombineras i syfte att identifiera vilka som är ekologiska modernister. De indikatorer vi använder oss av är tre påståendefrågor, samtliga med en elvgradig svarsskala där 0 betyder *Helt felaktigt påstående* och 10 betyder *Helt riktigt påstående*. Frågorna behandlar huruvida 1) klimatförändringarna är orsakade av mänskliga aktiviteter, 2) många av dagens miljöproblem kan lösas med hjälp av ny teknik, och 3) ekonomisk tillväxt är negativt för miljön. Svenska folkets inställning till dessa tre påståenden redovisas i tabell 1.

Tabell 1 *Inställning till påståenden om miljö och klimatförändringar, 2023 (procent)*

	Helt felaktigt påstående										Helt riktigt påstående	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1. Klimatförändringarna är i huvudsak orsakade av mänskliga aktiviteter	2	1	3	3	3	10	6	11	15	12	34	
2. Många av dagens miljöproblem kan lösas med hjälp av ny teknik	2	1	3	5	6	19	13	19	16	6	10	
3. Ekonomisk tillväxt är negativt för miljön	8	3	8	8	8	25	10	11	8	4	7	

Kommentar: Frågan löd *Vilken är din uppfattning om följande påståenden?* Svarsalternativen bestod av en elvgradig skala där 0 betyder *Helt felaktigt påstående* och 10 betyder *Helt riktigt påstående*. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Antalet svarspersoner för frågorna varierade mellan 1 622 och 1 659.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Den grupp vi definierar som ekologiska modernister är de som valt ett svarsalternativ som är *större* än 5 på den elvgradiga skalan för fråga 1 och 2, samt de som valt ett svarsalternativ som är *mindre* än 5 för fråga 3. Detta gör vi för att undvika personer som valt ett alternativ på mitten av den långa svarsskalan – alternativ 5 – och som således inte har en tydlig åsikt i frågan. Med andra ord består gruppen av de individer som håller med om att det är riktigt att klimatförändringarna huvudsakligen är orsakade av människan samt att många av dagens miljöproblem

kan lösas med teknikens hjälp, samtidigt som man tycker att det är mer felaktigt än riktigt att tillväxt är skadligt för miljön. Bland samtliga 1 302 individer som besvarat dessa tre frågor kan vi identifiera 307 – eller 19 procent – som ekologiska modernister.

Tabell 2 Andel ekologiska modernister i olika grupper, 2023 (procent)

Samtliga		19
Kön	Kvinna	16
	Man	23
Ålder	16–29 år	(19)
	30–49 år	19
	50–64 år	21
	65–90 år	18
Utbildning	Låg	(13)
	Medellåg	17
	Medelhög	19
	Hög	23
Boendeområde	Ren landsbygd	(21)
	Mindre tätort	(15)
	Stad eller större tätort	18
	Storstad (Stockholm, Göteborg, Malmö)	26
Intresse för miljöfrågor	Inte intresserad	23
	Intresserad	77
Ideologisk orientering	Vänster	16
	Varken till vänster eller till höger	15
	Höger	26

Kommentar: Tabellen visar andelarna av de som tillhör gruppen ekologiska modernister i relation till resten av befolkningen. Procentbasen utgörs av samtliga som besvarat frågan. Andelarna inom parentes baseras på ett frekvenstal som består av mindre än 50 personer. Utbildning kategoriseras på följande sätt: Låg = grundskola eller motsvarande, Medellåg = gymnasium eller motsvarande, Medelhög = eftergymnasial utbildning ej högskola/universitet eller högskola/universitet kortare än 3 år, Hög = högskola/universitet minst 3 år. Frågan om intresse för miljö löd *Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor?* I tabellen har svarsalternativen *Mycket intresserad* och *Ganska intresserad* slagits ihop till *Intresserad* och svarsalternativen *Inte särskilt intresserad* och *Inte alls intresserad* ihop till *Inte intresserad*. Frågan om ideologi löd *Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?* I tabellen har svarsalternativen *Klart till vänster* och *Något till vänster* slagits ihop till *Vänster* och svarsalternativen *Något till höger* och *Klart till höger* slagits ihop till *Höger*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Tabell 2 visar hur gruppen ser ut uppdelat på en rad bakgrundsvariabler som kön, ålder, utbildning, boendeområde och ideologisk orientering. Vi kan konstatera att fler män än kvinnor stöder teorin om ekologisk modernisering; 23 procent män jämfört med 16 procent kvinnor. Framför allt är det i åldersgruppen 50–64 år som det relativa flertalet ekologiska modernister hittas – här kan 21 procent klassas som ekologiska modernister. Emellertid finns inga stora skillnader med avseende på ålder, i de övriga kategorierna pendlar det mellan 18 och 19 procent; i gruppen 65–90 år är siffran 18 procent och 19 procent i gruppen 30–49 år. Antal svars personer i den yngsta ålderskategorin är under 50 varför vi inte med säkerhet kan veta vad skattningen blir. Vidare består gruppen högutbildade till större del av ekologiska modernister (23 procent), jämfört med gruppen med medelhög (19 procent) respektive medellåg utbildning (17 procent). Vi kan alltså urskilja ett mönster där högre utbildning, i åtminstone viss utsträckning, verkar indikera en större sannolikhet för att man stämmer in på vår definition av begreppet ekologisk modernist.

Vidare kan vi konstatera att den ekologiska modernismen är klart mer representerad bland de som bor i någon av våra tre storstäder, åtminstone jämfört med de som bor i stad eller större tätort. 26 procent i storstadsgruppen är ekologiska modernister, jämfört med 18 procent i gruppen som bor i stad eller större tätort. Antalet svars personer i grupperna som bor i mindre tätort eller på ren landsbygd är för få för att kunna dra några säkra slutsatser. 77 procent av de ekologiska modernisterna uppger att de är intresserade av miljöfrågor (en sammanslagning av svarsalternativen *Ganska* och *Mycket intresserade*), vilket kan jämföras med 73 procent för svenskarna som helhet. Ett något starkare intresse för miljöfrågor bland ekologiska modernister, således.

En betydande andel modernister återfinns också bland de som placerat sig som höger på den politiska vänster-högerskalan; 26 procent jämfört med 15 procent i gruppen som placerat sig som politiskt neutrala och 16 procent i gruppen som placerat sig till vänster. När det kommer till vilket parti man angivit att man tycker bäst om är antalet svars personer för lågt i de allra flesta partigrupper för att det ska vara meningsfullt att redovisa i tabellen. Vi kan däremot konstatera att andelen modernister är överrepresenterade bland de som har Moderaterna som bästa parti; 31 procent. Detta kan jämföras med andelen i befolkningen som sympatiserar med Moderaterna i den nationella SOM-undersökningen 2023, vilket är ca 20 procent.

Vem bär ansvar för att minska klimatförändringarna enligt gruppen ekologiska modernister?

I den nationella SOM-undersökningen 2023 ställdes en fråga om vilket ansvar politiken, näringslivet, och konsumenterna bör ha för att minska den mänskliga påverkan på klimatet. Figur 1 redovisar hur de som vi definierar som ekologiska modernister besvarat frågan om ansvar för klimatpåverkan. Jämfört med befolk-

ningen i stort som besvarat denna fråga tycker ekologiska modernister att samtliga tre aktörer bör ha ett större ansvar för att minska människans påverkan på klimatet.

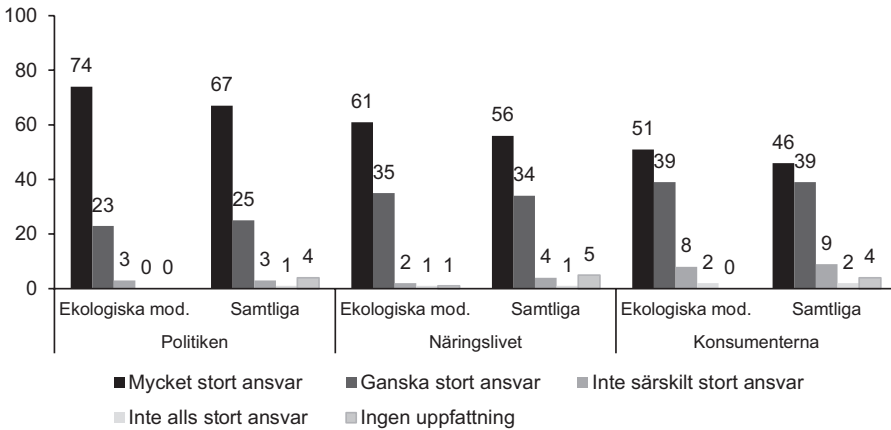
Låt oss börja med vilket ansvar politiken har för att minska den mänskliga klimatpåverkan. 74 respektive 23 procent av de ekologiska modernisterna tycker att politiken bör ha ett mycket stort respektive ganska stort ansvar. Motsvarande andelar för befolkningen i stort är 67 procent (mycket stort ansvar) och 25 procent (ganska stort ansvar). Endast ett fåtal modernister anser att politiken inte bör ha något stort ansvar (3 procent inte särskilt stort ansvar och noll procent inte alls stort ansvar), vilket är ett resultat som återspeglas bland befolkningen i stort.

Går vi vidare och tittar på hur stort ansvar näringslivet bör ha för att minska klimatpåverkan anser återigen en bred majoritet av de vi definierar som ekologiska modernister att näringslivet bör ha ett mycket stort (61 procent) eller ett ganska stort (35 procent) ansvar. Endast en mycket liten andel anser att näringslivet inte bör ha ett särskilt stort (2 procent) eller alls stort (1 procent) ansvar. Precis som med politiken tycker modernisterna att näringslivets ansvar bör vara större än vad gemene svensk som besvarat frågan tycker (56 procent tycker att näringslivet bör ha mycket stort ansvar, 34 procent ganska stort ansvar, 4 procent inte särskilt stort ansvar och 1 procent anser att näringslivet inte alls bör ha något stort ansvar).

När vi slutligen granskar vilket ansvar de ekologiska modernisterna anser att konsumenterna bör ha noterar vi även här att en majoritet – inte lika bred som för politiken och näringslivet men en majoritet likafullt – anser att konsumenterna bör ha ett mycket stort (51 procent) eller ganska stort (39 procent) ansvar för att minska påverkan på klimatet. En något större andel än tidigare tycker att konsumenterna inte bör ha ett särskilt stort ansvar (8 procent) eller något ansvar alls (2 procent). Jämfört med vad befolkningen i stort anser om konsumenternas ansvar kan det tilläggas att svenska folket inte tycker att konsumenterna bör ha lika stort ansvar som de ekologiska modernisterna gör (46 procent anser att konsumenterna bör ha ett mycket stort ansvar, 39 procent ganska stort ansvar, 9 procent inte särskilt stort ansvar och 2 procent inte alls stort ansvar).

De som kan sägas vara anhängare av den ekologiska modernismen rangordnar alltså aktörernas ansvar i samma ordning som resten av svenska folket gör; störst ansvar har politiken, tätt följd av näringslivet och därefter konsumenterna. Frågan om ansvar är däremot av större vikt för de ekologiska modernisterna än för gemene svensk. När vi frågar ekologiska modernister så tycker en betydligt större andel att samtliga tre grupper har ett mycket stort ansvar för att minska den mänskliga påverkan på klimatet, jämfört med när vi frågar befolkningen i stort.

Figur 1 Hur stort ansvar bör aktörerna ha för att minska den mänskliga påverkan på klimatet enligt gruppen ekologiska modernister, 2023 (procent)

Kommentar: Frågan löd *Hur stort ansvar anser du att följande aktörer bör ha för att minska den mänskliga påverkan på klimatet?* Svarsalternativen redovisas i figuren. Antalet svarspersoner varierade mellan 1 642 och 1 662 för samtliga som besvarat frågorna och mellan 303 och 305 för gruppen ekologiska modernister.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

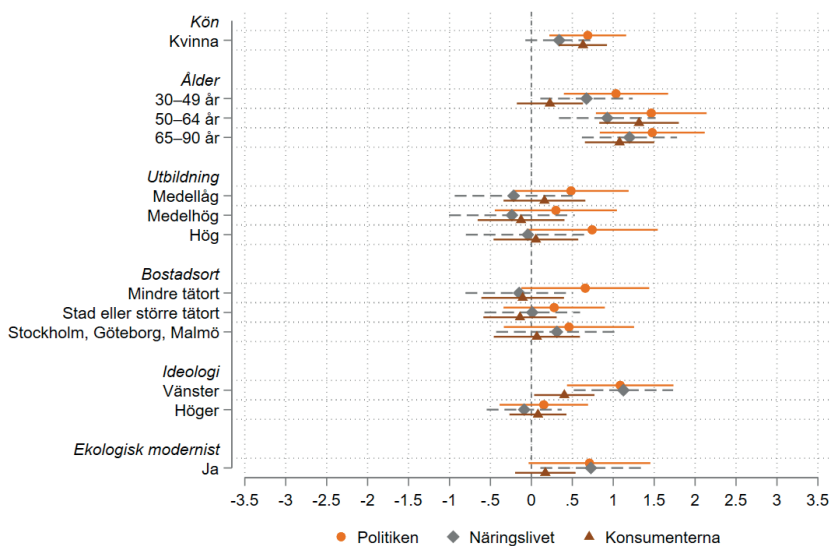
Vi kan alltså så här långt konstatera att ekologiska modernister tillskriver politiken, näringslivet och konsumenterna ett större ansvar när det kommer till att styra samhället mot en minskad mänsklig påverkan på klimatet än vad svensken i allmänhet gör. I följande analys prövar vi om dessa resultat kvarstår efter att simultant inkludera de faktorer vi tidigare använt oss av i tabell 2, det vill säga kön, ålder, utbildning, boendeområde samt subjektiv vänster-högerposition. Samtliga av dessa oberoende faktorer används i analysen som kategoriska variabler och jämförs därför mot en utelämnad kategori. Ekologiska modernister jämförs mot övrig befolkning i stort, kvinnor mot män, 30–49-/50–64-/65–90-åringar mot 16–29-åringar, och så vidare. I fallet vänster-högerposition är mittalternativet utelämnat varför vänster och höger jämförs mot de politiskt neutrala.

Vi är i den här analysen intresserade av att ta reda på om skillnaderna vi identifierar i den bivariata analysen ovan – att ekologiska modernister tillskriver politiken, näringslivet och enskilda konsumenter ett större ansvar att minska den mänskliga påverkan på klimatet jämfört med befolkningen i övrigt – också är statistiskt signifikant efter kontroll för andra faktorer. Vi har därför valt att använda oss av en uppsättning logistiska regressionsmodeller. Beroendevariabler i den här typen av regressionsanalyser behöver vara av binär art och vi har därför kodat om de ursprungliga fyrgradiga svarsskalorna till noll och ett; noll om man uppgett

svarsalternativet *Inte alls stort ansvar* eller *Inte särskilt stort ansvar* och ett om svarsalternativet *Ganska stort ansvar* eller *Mycket stort ansvar* uppgetts. Svarsalternativet *Ingen uppfattning* inkluderas inte i analysen.

Resultaten från de här tre analyserna är sammanfattade i figur 2 nedan. Koefficienterna – punkterna – i diagrammet indikerar den medelvärdeskilnad som kategorin har gentemot dess referenskategori. De till koefficienterna hörande strecken indikerar 90-procentiga konfidensintervall. I de fall där strecken korsar den vertikala gråstreckade linjen i mitten kan vi inte säga att skillnaderna kategorierna emellan är statistiskt säkerställda. Statistiskt signifikanta effekter illustreras således i de fall där punkterna med tillhörande streck är helt frilagda från den grå mittlinjen.

Figur 2 Hur stort ansvar bör aktörerna ha för att minska den mänskliga påverkan på klimatet, 2023 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

Kommentar: Frågan löd *Hur stort ansvar anser du att följande aktörer bör ha för att minska den mänskliga påverkan på klimatet?* Figuren visar ostandardiserade regressionskoefficienter och 90-procentiga konfidensintervall från tre logistiska regressioner med de tre frågorna om ansvarstillskrivelse som beroendevariabler. Konfidensintervall som skär den lodräta linjen innebär att sambanden inte är signifikanta. De oberoende faktorerna i figuren används som kategoriska variabler, där jämförelsekategorin för kön = män, för ålder = 16–29-åringar, utbildningsnivå = låg, bostadsort = landsbygd, ideologi = politiskt neutrala, ekologisk modernist = övriga befolkningen. Minst antal svarande finns i gruppen som anser att politiken inte behöver ta ett särskilt stort ansvar, eller något ansvar alls, och uppgår till 54 stycken.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Analysen av de tre ansvarsfrågorna visar att det i två fall av tre finns en statistiskt signifikant skillnad med avseende på kön, där kvinnor är något mer benägna än män att tillskriva ett högre ansvar till politiker och enskilda konsumenter. I fallet om näringslivet kan vi inte med statistisk säkerhet säga att mönstret finns även där, även om tendensen indikerar det. Åldersmässigt kan vi utträna att personer över 50 i större utsträckning anser att samtliga aktörer bör ta ett större ansvar för att minska mänsklig klimatpåverkan än vad unga personer gör, personer i ålderskategorin 16–29 år. Effekten finns även för personer i ålderskategorin 30–49 år med undantaget för deras syn på enskilda konsumenter, där ligger de på samma nivå som dess referenskategori, de yngre 16–29-åringarna.

Går vi vidare kan vi konstatera att effekten av utbildning är helt frånvarande under kontroll för övriga faktorer – vad som i tabell 2 visade sig vara en faktor som samvarierade med huruvida en person är ekologisk modernist eller ej har i denna analys föga förklaringskraft. Inte heller finns några skillnader i synen på ansvarsfrågan med avseende på ens bostadsort; personer på landsbygden är i regel av samma uppfattning som mer urbana diton. Politisk-ideologiskt ser vi att personer som placerar sig till vänster anser att de tre aktörerna bör axla ett större ansvar jämfört med vad de politiskt neutrala anser. Det går inte att identifiera några skillnader mellan politiskt neutrala och personer som har sin politiska hemvist till höger.

Så till de personer som står i centrum för kapitlet, de ekologiska modernisterna. Endast när det kommer till synen på näringslivets ansvar skiljer sig uppfattningarna jämfört med befolkningen i övrigt. Ekologiska modernister anser att näringslivet bör ha ett större ansvar i samhällets omställning mot minskad klimatpåverkan än vad svenskarna i allmänhet tycker. Även om punktskattningen för politiken är i det närmaste identisk med näringslivet är den förstnämnda inte signifikant skilt från nolleffektens mittlinje. Synen på enskilda konsumenters ansvarstillskrivning skiljer sig inte åt mellan ekologiska modernister och övriga svenskar.

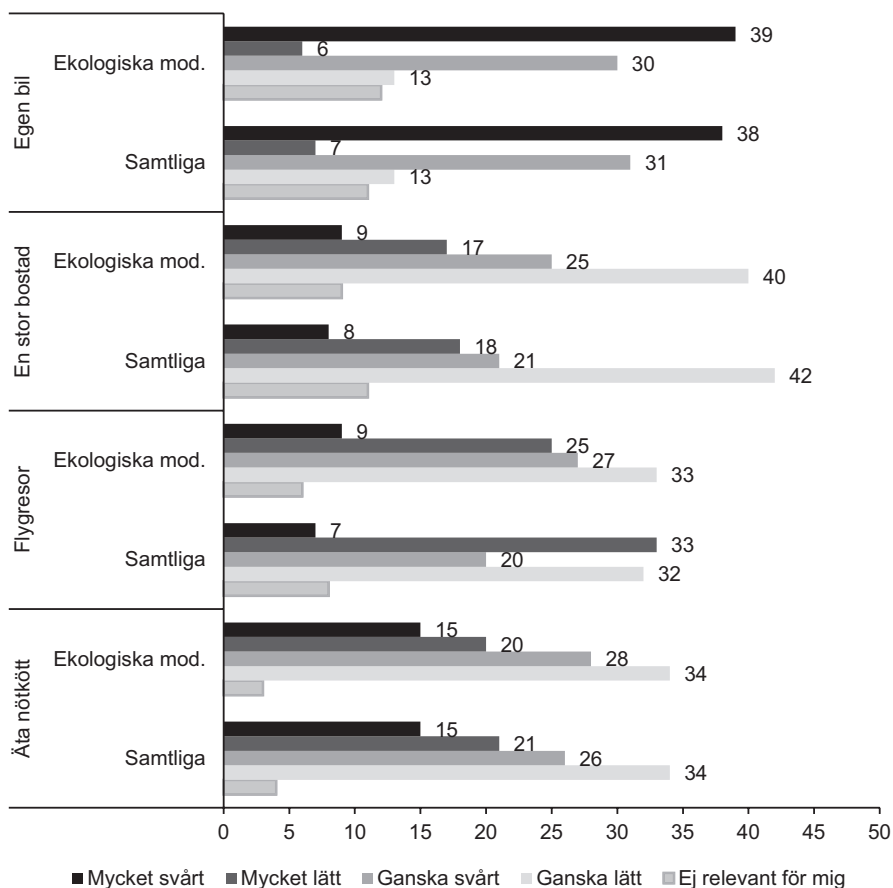
Vad kan man avstå ifrån i syfte att minska klimatutsläppen?

Här visar vi hur de ekologiska modernisterna förhåller sig till en fråga om hur svårt, respektive lätt, det är att avstå från egen bil, en stor bostad, flygresor samt att äta kött; allt i syfte att minska klimatutsläppen. När det gäller att avstå användandet av egen bil anser 39 respektive 30 procent av de ekologiska modernisterna att detta är mycket svårt eller ganska svårt. De ekologiska modernisterna är inte av uppfattningen att det med enkelhet går att avstå bilen i syfte att få ner sina egna koldioxidavtryck. Detta är inte heller något som skiljer sig jämfört med Sveriges befolkning i stort, som tycker det är lika svårt.

Svarsalternativen *Ganska lätt* och *Mycket lätt* samlar sammanlagt 20 procentenheter bland samtliga svarande, medan de ekologiska modernisterna uppgår till 19 procent. Skillnaden är inte statistiskt säkerställd, men det visar samtidigt på hur liten skillnad det är mellan grupperna med avseende på svårigheten/enkelheten att avstå egen bil. I förhållande till att avstå bilen torde att avstå en större bostad, och

i förlängningen då även flytta till en mindre bostad, rimligtvis vara betydligt mer omständligt, ändå uppger hela 57 procent av modernisterna att detta är ganska eller mycket lätt. Återigen är dock befolkningen i övrigt något mer beredda – gruppen uppgår till 60 procent – att avstå en större bostad i syfte att sänka sina koldioxidutsläpp. 34 procent av ekologiska modernister anser det rent av vara mycket eller ganska svårt att avstå en stor bostad, medan siffran är 29 procent för befolkningen som helhet.

Figur 3 Åsikter kring att genomföra livstilsförändringar i syfte att minska sina koldioxidutsläpp, 2023 (procent)

Kommentar: Frågan löd *Om du skulle behöva minska de koldioxidutsläpp du orsakar, hur svårt tror du att det skulle vara för dig att avstå från nedanstående saker?* Svartalternativen redovisas i figuren. Antalet svarspersoner varierar mellan 1 649 och 1 667 för samtliga som besvarat frågorna och mellan 302 och 304 för gruppen ekologiska modernister.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

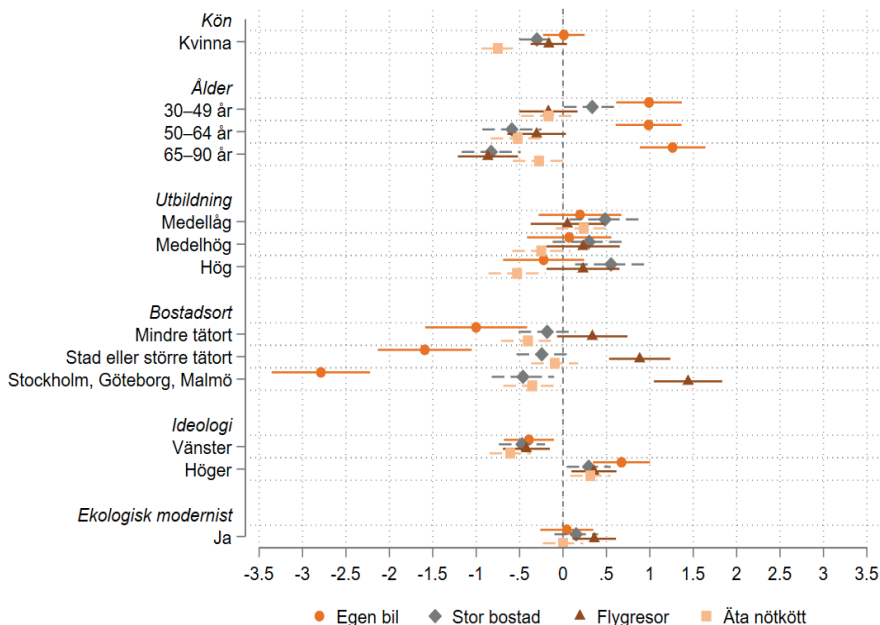
Detta mönster upprepar sig även för de två resterande frågorna. 36 procent av ekologiska modernister tycker det är ganska eller mycket svårt att avstå flygresor, vilket kan jämföras med 27 procent av hela gruppen. Slutligen är det 43 procent som svarat att det är svårt eller mycket svårt att avstå från att äta nötkött bland de ekologiska modernisterna. Samma siffra bland befolkningen i stort är 41 procent.

Ekologiska modernister utmärker sig i genomsnitt som något mindre benägna än svensken i allmänhet att själva göra något för att sänka sin klimatpåverkan. Kanske ligger detta i linje med vad det innebär att vara just ekologisk modernist? De anser ju att man inte ska behöva göra långtgående livsstilsförändringar, utan att man i mångt och mycket ska kunna fortsätta leva som man gör, med bibehållen levnadsstandard. Snarare är det ny teknik och industriell utveckling som ska möjliggöra en bekväm resa mot ett fossilfritt samhälle. Resultaten från denna undersökning tycks åtminstone tala för detta synsätt.

Enligt samma upplägg som ovan har vi även här undersökt dessa fyra frågor med hjälp av logistiska regressionsmodeller. Variablerna är desamma men med skillnaden att vi nu har fyra beroendevariabler; att avstå egen bil, stor bostad, flygresor och att äta nötkött. Primärt undersöker vi om ekologiska modernister, jämfört med befolkningen i övrigt, statistiskt sett tycker det är svårare att göra personliga livsstilsförändringar i syfte att minska den egna klimatpåverkan. Likt tidigare kontrollerar vi även här för kön, ålder, utbildning, boendeområde samt ens subjektiva, vänster-högerplacering. Resultaten visualiseras i figur 4.

Enligt vår analys har kvinnor något lättare att avstå från de fyra sakerna. Detta gäller främst att äta nötkött, men statistiskt signifikant är även att avstå en stor bostad. I fallet med att avstå flygresor och egen bil går det inte att med säkerhet avgöra om gruppen kvinnor skiljer sig från männen, även om tendensen, åtminstone i fallet att avstå flygresor, indikerar att även detta är något lättare för kvinnorna. Med avseende på ålder är det blandade resultat. Personer som är äldre än vår referensgrupp – 16–29-åringarna – har svårare att avstå från egen bil, samtidigt som yngre generellt har svårare att avstå från flygresor. Stor bostad är något svårare för gruppen 30–49-åringar att avstå medan det är lättare för personer över 50 år. Detta kan tänkas vara en effekt av den mänskliga livscykelns som sådan där personer i yngre medelåldern i högre grad är upptagna av familjebildning och därför är i behov av en större bostad, jämfört med personer över 50 år, vilka sannolikt har äldre barn som har eller snart kommer att flytta hemifrån.

Figur 4 Svårighet att avstå från i syfte att minska sina koldioxidutsläpp, 2023 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

Kommentar: Frågan löd *Om du skulle behöva minska de koldioxidutsläpp du orsakar, hur svårt tror du att det skulle vara för dig att avstå från nedanstående saker?* Figuren visar ostandardiserade regressionskoefficienter och 90-procentiga konfidensintervall från fyra logistiska regressioner med de fyra frågorna om livstilsförändringar som beroendevariabler. Konfidensintervall som skär den lodräta linjen innebär att sambanden inte är signifikanta. De oberoende faktorerna i figuren används som kategoriska variabler, där jämförelsekategorin för kön = män, för ålder = 16–29-åringar, utbildningsnivå = låg, bostadsort = landsbygd, ideologi = politiskt neutrala, ekologisk modernist = övriga befolkningen. Minsta antal svarande var 54 (16–29-åringar).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Eventuella utbildningseffekter uteblir i det närmaste helt och hållet i denna analys. Om något har högutbildade i viss mån enklare att avstå nötkött samtidigt som de har svårare att avstå från en större bostad. Desto tydligare effekter ser vi av boendeområde, och då främst i fallet med att avstå egen bil och flygresor. Ju större stad man bor i, desto enklare är det att avstå från att köra bil. Inte särskilt iögonenfallande då kollektiva resmöjligheter tenderar att vara bättre i städer, samt att gång- och cykelavstånd i regel är kortare i större tätorter och städer. Omvänt gäller för flygresor, där är mönstret att ju större stad du bor i desto svårare har du att avstå flygresor. Politiskt har personer som identifierar sig som politiskt vänster något lättare att avstå samtliga av dessa fyra saker, medan personer till höger anser det vara svårare. Och slutligen gruppen ekologiska modernister. Gruppen utmärker

sig endast i frågan om flygresor, och detta genom att de tycker att det är svårare att avstå flygresor än vad befolkningen i allmänhet gör, även efter kontroll för övriga faktorer. Sammantaget vore det en överdrift att hävda att ekologiska modernister särskiljer sig mot svensken i allmänhet i dessa frågor, och det är heller inte något vi förväntar oss av denna grupp individer, en grupp som snarare sticker ut i sin tilltro till att teknikutvecklingen kommer lösa problemen som kommer till följd av människans påverkan på jordens klimat.

Är dessa modernister verkligen så ekologiska som namnet antyder?

Den ekologiska moderniseringens grundläggande idéer, att miljöskydd och tillväxt är ömsesidigt förstärkande samt att teknisk utveckling (eller modernisering) är lösningen på nuvarande och framtida miljöproblem, har under lång tid format svensk miljöpolitik i såväl retorik som i praktik. Också i dagens miljö-, energi- och klimatpolitiska debatter står frågan om den nya teknikens möjligheter i centrum: nya småskaliga kärnkraftverk för klimatvänlig energiproduktion, vätgas för både drivmedel och energilagring, och en omställning av svensk stålproduktion som med hjälp av just ny teknik kraftigt kan minska koldioxidutsläppen samtidigt som konkurrenskraften ökar. Att frågor om miljöskydd och tillväxt även fortsättningsvis ses som nära sammankopplade syns inte minst i den nya departementsstruktur som presenterades av regeringen Kristersson efter valet 2022; här samsas numera miljöfrågorna med frågor som rör energi, näringsliv och innovation inom ramen för Klimat- och näringslivsdepartementet. I detta kapitel, som bygger vidare på resultat från tidigare undersökningar om ekologisk modernisering (Harring, 2016; Axelsson m.fl., 2023), använder vi ett uppdaterat frågebatteri för att undersöka dels i vilken grad den ekologiska moderniseringens idéer återfinns också hos det svenska folket, dels hur denna grupp ekologiska modernister ställer sig till frågor om ansvarsfördelning och egen uppoffring för klimatet.

Våra analyser visar att gruppen ekologiska modernister, det vill säga de som håller med om att klimatförändringar orsakas av mänsklig aktivitet och att ny teknik kan lösa många miljöproblem, samt inte ser någon motsättning mellan tillväxt och negativ miljöpåverkan, utgörs av 19 procent av befolkningen. Detta ska jämföras med tidigare års undersökningar där andelen teknikoptimister legat på ungefär samma nivå (kring 20 procent). Att, som i 2023 års undersökning, ställa högre krav på vem som räknas till gruppen ekologiska modernister minskar därmed inte befolkningsandelen nämnvärt. Vidare visar resultaten att den typiska ekologiska modernisten är en högutbildad man mellan 50–64 år som bor i en storstad och har sin ideologiska kompass pekande högerut.

I linje med den ekologiska moderniseringens grundidéer där industrins teknikutveckling, pådriven av marknadskrafternas upplysta egenintresse, är den huvudsakliga drivkraften bakom såväl ett mer effektivt miljöskydd som en ökad tillväxt, tillskriver också gruppen ekologiska modernister näringslivet ett signi-

fikant större ansvar för att minska den mänskliga påverkan på klimatet, än vad som är fallet i befolkningen i stort. I synen på möjligheter till eget ansvarstagande, eller snarare hur svårt det skulle vara att avstå från ett antal aktiviteter i syfte att minska koldioxidutsläppen, sticker inte gruppen ekologiska modernister ut från befolkningen i stort på något betydande sätt. Snarare påverkar inte tillhörigheten som ekologisk modernist alls synen på upplevda svårigheter att avstå vare sig bilen, biffen, eller (den stora) bostaden. Den enda skillnaden som här uppvisas är att den ekologiska modernisten uppfattar det som över lag svårare att avstå från flygresor än befolkningen i gemen.

Att vi i analyserna som ligger till grund för detta kapitel – måhända något förvånande – inte lyckas identifiera några större skillnader gentemot befolkningen i helhet härrör dock ur de teoretiska förväntningar som följer av begreppets definition. Ekologiska modernister har inte som lösning på klimatfrågan att själva behöva göra personliga livsstilsförändringar. Lösningen står politik och näringsliv för, i det att de tillsammans främjar och skapar förutsättningar för de teknologiska landvinningar som är tänkta att råda bot på problemet med ett allt varmare klimat. Det är därför inte särskilt iögonfallande att vi inte ser ekologiska modernister som mer benägna att göra dessa livsstilsförändringar än svensken i övrigt. Samtidigt är det desto mer rimligt att ekologiska modernister i större utsträckning tillskriver politik och näringsliv ett större ansvar för att minska mänsklig påverkan på jordens klimat, snarare än att det ska vara upp till enskilda konsumenter.

Kanske har avsaknaden av en tydlig klyfta mellan de ekologiska modernisterna och befolkningen i stort att göra med att svenskarna, ur ett internationellt perspektiv, är mycket klimat- och miljömedvetna. Klimatfrågan har länge varit den i särklass viktigaste frågan i Europaparlamentsvalet för svenska väljare och enligt mätning genomförd av Eurobarometern är Sverige det enda land i EU där väljarna, inför det stundande EP-valet 2024, vill se åtgärder mot klimatförändringarna högst upp på den politiska dagordningen (EU, 2024). Utanför Sveriges gränser går måhända ekologiska modernister i bräschen för minskade klimatutsläpp; i en svensk kontext är det tydligt att stora delar av befolkningen redan delar den uppfattningen.

Not

- ¹ Dagens Nyheter 2024-03-21. ”Experternas kritik: Regeringen saknar en plan för klimatet”. Tillgänglig på: <https://www.dn.se/sverige/experternas-kritik-regeringen-saknar-en-plan-for-klimatet/>

Referenser

- Axelsson, S., Martinsson, J., & Rönnerstrand, B. (2023). Ekologisk modernisering och svensk elproduktion. Teknikoptimism och miljöintresse påverkar synen på energislag. I U. Andersson, P. Öhberg, A. Carlander, J. Martinsson & N. Theorin (Red.), *Ovisshetens tid*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Carter, N. (2001). *The Politics of the Environment. Ideas, Activism, Policy*. Cambridge University Press.
- Dryzek, J. S. (2005). *The Politics of The Earth: Environmental Discourses*. Oxford University Press.
- Europeiska unionen. (2024). *EP Spring 2024 Survey: Use your vote – Countdown to the European Elections*. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3272>
- Hajer, M. A. 1995. *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford University Press.
- Harring, N. (2016). Ideologi och ekologisk modernisering. I A. Bergström & N. Harring (Red.), *Hållbarhetens horisont*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Jänicke, M. (1985). Preventive Environmental Policy as Ecological Modernization and Structural Policy. Discussion paper IIUG dp 85–2, Internationales Für Umwelt und Gessellschaft, Wissenschaftszentrum Berlin Für Sozialforschung (WZB).
- Klimatpolitiska rådet. (2024). *Klimatpolitiska rådets rapport 2024*. Klimatpolitiska rådet.
- Matti, S. (2009). *Exploring Public Policy Legitimacy: A Study of Belief-System Correspondence in Swedish Environmental Policy*. Avhandling. Luleå Tekniska Universitet.
- Prop (1995/96:150). Ekonomisk vårproposition. Proposition. Riksdagsarkivet.
- Skr (1994/95:120). Miljön – vårt gemensamma ansvar. Regeringens skrivelse. Riksdagsarkivet.
- Skr (1997/98:13). Ekologisk hållbarhet. Regeringens skrivelse. Riksdagsarkivet.
- WCED (1987). *Our Common Future*. Oxford University Press.
- Weale, A. (1992). *The New Politics of Pollution*. Manchester University Press.